

*Mirosław Zajdel**

ZMIANY W STRUKTURZE PRACUJĄCYCH W GOSPODARCE WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

1. WPROWADZENIE

Proces transformacji gospodarczej w Polsce, zapoczątkowany w końcu 1989 r. w kierunku regulacji rynkowej, przyniósł wiele różnorodnych zmian zarówno na ogólnokrajowym, jak i lokalnych rynkach pracy. W tych warunkach zachodzą przemiany struktury zatrudnienia w województwie łódzkim. Cechuje się ono w dużej mierze monokulturą przemysłową, związaną z dominacją przemysłu lekkiego. Ta specyfika ma znaczenie dla procesu restrukturyzacji gospodarczej i lokalnej polityki zatrudnienia.

Głównym celem artykułu jest pogłębienie znajomości problematyki dotyczącej przeobrażeń zatrudnienia w regionie (województwie) łódzkim. Rozważania ograniczono do dwóch zagadnień: struktury własnościowej oraz rodzajowej. W opracowaniu wykorzystano dane z roczników statystycznych i innych publikacji Urzędu Statystycznego w Łodzi oraz Wojewódzkiego Urzędu Pracy, a także Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie. Informacje te dotyczą głównie lat 1990–1996. Mimo pewnych trudności z ich agregacją, pozwalają one jednak na analizę zawartą w niniejszym artykule.

2. CELE I KIERUNKI RESTRUKTURYZACJI GOSPODARKI I RYNKU PRACY W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

Sytuacja na danym regionalnym rynku pracy zależy od wielu uwarunkowań, z których szczególne znaczenie ma struktura gospodarki i czynnik demograficzny. Województwo łódzkie zajmuje jedynie ok. 0,5% ogólnej

* Mgr, asystent w Katedrze Polityki Ekonomicznej UŁ.

powierzchni Polski i jest najmniejszym, ze względu na obszar, regionem wojewódzkim w kraju. Koncentruje on jednak 2,9% mieszkańców, 3,1% pracujących oraz 3,4% bezrobotnych (dane za 1996 r.). Jednocześnie jest województwem najbardziej zurbanizowanym (93% jego ludności to ludność miejska)¹.

Wprowadzona na przełomie 1989 i 1990 r. restrykcyjna polityka pieniężno-kredytowa, związana z realizacją programu gospodarczego autorstwa Leszka Balcerowicza², utrudniła osiąganie zysków i ograniczyła produkcję również w tym województwie. Obok województwa wałbrzyskiego jest ono obszarem najbardziej dotkniętym w skali kraju negatywnymi następstwami przeobrażeń systemowych. Są one powiązane z następującymi przesłankami³:

- 1) specyficzną strukturą gałęziowo-branżową łódzkiego przemysłu;
- 2) wyższym od średniej krajowej udziałem eksportu do krajów byłej RWPG w ogólnej wielkości produkcji (w województwie łódzkim 13,7%, w kraju 5,5% w 1989 r.);
- 3) wyższym od przeciętnej w kraju stopniem dekapitalizacji aparatu produkcyjnego;
- 4) wysoką stopą bezrobocia w regionie łódzkim (notowaną od stycznia 1990 r.);
- 5) niższym od krajowego poziomem płacy przeciętnej (np. w łódzkim przemyśle niższym o ok. 13,6% w stosunku do średniej krajowej).

Z tych powodów wymagane są dalsze działania restrukturyzacyjne, w celu dostosowywania struktury gospodarki do nowych warunków rynkowych i dążenia do zrównoważenia popytu i podaży na lokalnym rynku pracy. Należy dodać, iż przez restrukturyzację, w szerokim ujęciu, można rozumieć przemiany z reguły celowo dokonujące się, bądź jakie winny się dokonać w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego⁴. Odnoszą się one zarówno do zagadnień globalnych, w skali kraju, jak też regionu (województwa), grupy przedsiębiorstw itp. Jednocześnie są one wieloaspektowe i mają za zadanie unowocześnienie danej struktury ekonomicznej. Nie są one również bez znaczenia dla funkcjonowania danego rynku pracy. W literaturze anglojęzycznej pojęcie restrukturyzacji jest określane terminem *restructuring* – tzn. przebudowa struktury. Przy czym zgadzamy się, iż jest

¹ *Rocznik statystyczny województwa łódzkiego 1997*, US, Łódź 1997, s. 50.

² Zob. *Program gospodarczy rządu*, Rada Ministrów, Warszawa 1989 oraz L. Balcerowicz, *Socialism, Capitalism, Transformation*, Central European University Press, Budapest-London-New York 1995, s. 317-319.

³ B. Grabowski, S. Krajewski, W. Mielczarek, *Koncepcja restrukturyzacji gospodarczej regionu łódzkiego*, [w:] *Studium wiedzy o regionie łódzkim. Wybrane problemy*, red. A. Matczak, ŁTN, Łódź 1994, s. 42-43.

⁴ Por. H. Mortimer-Szymczak, *Restrukturyzacja a rynek pracy*, [w:] *Společné skutky restrukturyzacji przemysłu*, red. I. Lipowicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1994, s. 18.

ona najbardziej dojrzałą formą polityki strukturalnej⁵. Zatem przez proces makrorestrukturyzacji w nowoczesnym znaczeniu często rozumie się świadomą działalność państwa za pomocą wykształconych mechanizmów ekonomicznych, zmierzających do przyspieszenia procesu przemieszczania zasobów gospodarki z gałęzi przestarzałych, nierentownych i nie będących w stanie sprostać wymogom konkurencji międzynarodowej do gałęzi nowoczesnych wysoko rentownych oraz konkurencyjnych. Istotą tak definiowanej restrukturyzacji są zamierzone przekształcenia w rozmiarach oraz proporcjach produkcji, metodach wytwarzania, układach własnościowych, systemach zarządzania, a także rozmieszczeniu przestrzennym czynników produkcji⁶. Mikrorestrukturyzacja dotyczy zaś zmian w relacjach wewnętrznych elementów układu gospodarczego w ich najbardziej zdezagregowanej formie w ramach przedsiębiorstw.

Natomiast proces restrukturyzacji mezoekonomicznej dokonuje się zazwyczaj na kilku płaszczyznach, takich jak⁷:

- przestrzenna, w tym głównie przemiany w rozmieszczeniu działalności gospodarczej i ludności;
- ekonomiczna, związana ze zmianami strukturalnymi w gospodarce, zgodnymi z wymogami regulacji rynkowej;
- ekologiczna, wyrażająca się głównie w powstrzymywaniu degradacji środowiska przyrodniczego i dążeniu do poprawy jego jakości;
- społeczno-polityczna, polegająca na przemianach kompetencji i sposobie sprawowania koordynacji przez ogniwa władzy i administracji państwowej, regionalnej i lokalnej;
- organizacyjno-instytucjonalna, tj. zmiany w zarządzaniu potencjałem ekonomicznym, który jest w gestii władz regionalnych i samorządowych;
- techniczno-technologiczna, w wyniku której w regionie stosuje się metody wytwórcze nowocześniejsze od poprzednich;
- innowacyjna, która wyraża m. in. możliwości przyspieszania przekształceń strukturalnych, charakterystycznych dla wysoko rozwiniętych gospodarek rynkowych.

Dlatego też na ogół do procesów restrukturyzacji zalicza się takie zmiany strukturalne, które spełniają trzy kryteria: (1) mają charakter świadomy, (2) realizowane są według określonego programu, (3) przeprowadzane są zgodnie z przewidywanymi mechanizmami i środkami ekonomicznymi. Chodzi

⁵ Zob. Por. F. M. Scherer, D. Ross, *Industrial Market Structure and Economic Performance*, Houghton Mifflin Company, Boston 1990, s. 4–7.

⁶ A. Karpiński, *Restrukturyzacja gospodarki w Polsce i na świecie*, PWN, Warszawa 1986, s. 21–23.

⁷ S. L. Bagdziński, W. Kosiedowski, M. Marszałkowska, *Ekonomiczne założenia rozwoju i restrukturyzacji regionu w warunkach transformacji systemowej*, [w:] *Polityka rozwoju regionalnego i lokalnego w okresie transformacji systemowej*, red. S. L. Bagdziński, W. Maik, A. Potoczka, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1995, s. 53.

tu zatem o przemiany celowo koordynowane przez odpowiednie podmioty decyzyjne.

W nawiązaniu do tych kwestii można dodać, że w 1993 r. Urząd Wojewódzki w Łodzi przygotował *Program restrukturyzacji regionu łódzkiego*. Głównymi celami tego opracowania były⁸:

1. Wzrost poziomu aktywności gospodarczej i zmiana jej struktury.
2. Restrukturyzacja istniejących przedsiębiorstw państwowych (w szerokim ujęciu, tj. majątkowym, finansowym, produktowym, organizacyjno-technologicznym oraz przekształceń własnościowych).
3. Aktywizacja zasobów istniejącego rynku pracy oraz przebudowa tego rynku w celu jego uelastycznienia.
4. Wzrost stopnia czystości i ochrony środowiska naturalnego.

Warto również zauważyć, iż zgodnie ze sporządzoną w 1995 r. *Oceną realizacji programu restrukturyzacji regionu łódzkiego*⁹ można sformułować kilka uwag odnośnie do procesu restrukturyzacji rynku pracy w województwie łódzkim. Zdaniem autorów tego opracowania, ogólnie należy pozytywnie oceniać realizację polityki rynku pracy w analizowanym województwie. Wspierane przez wojewodę wysiłki Wojewódzkiego Urzędu Pracy oraz służb zatrudnienia doprowadziły w pewnej mierze do uelastycznienia funkcjonowania łódzkiego rynku pracy. Z drugiej zaś strony poddano krytycznej ocenie działania zmierzające do zintegrowania instytucji i organizacji współdziałających na rzecz restrukturyzacji regionu łódzkiego. Zauważono m. in., iż istnieje potrzeba określenia w programie celów priorytetowych, przewidzianych do realizacji w pierwszej kolejności, wokół których należałoby koncentrować dane siły i środki. Zatem – naszym zdaniem – proces przemian struktury gospodarczej w województwie łódzkim będzie miał nadal wpływ na jego funkcjonowanie oraz na kształtowanie się zasobów siły roboczej.

3. PRZEMIANY W STRUKTURZE ZATRUDNIENIA W ŁÓDZKIEJ GOSPODARCE

W końcu 1989 r. ogólna liczba pracujących¹⁰ w województwie łódzkim kształtowała się na poziomie 525,5 tys. osób. Przy tym okres transformacji ustrojowej przyniósł znaczne zmniejszenie tej liczby. Spadkowa tendencja występowała w latach 1990–1992. W 1993 r. nastąpił pewien wzrost liczby pracujących, natomiast w 1994 r. odnotowano ponowny jej spadek. Dane

⁸ Zob. *Program restrukturyzacji regionu łódzkiego*, Biuro do Spraw Restrukturyzacji Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi, Łódź, 25.06.1993.

⁹ Por. *Ocena realizacji programu restrukturyzacji regionu łódzkiego*, przygotowana dla Biura ds. Restrukturyzacji Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi przez zespół w składzie: T. Janusz, A. Jewtuchowicz, S. Rudolf, D. Stos, Łódź, grudzień 1995, s. 43–44.

¹⁰ Do kategorii pracujących zaliczono: osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy, właścicieli i współwłaścicieli oraz pracujących członków ich rodzin, agentów, osoby wykonujące pracę nakładczą i członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych.

dla 1995 r. i 1996 r. wskazują również na pewne jej zmniejszenie. W 1993 r. była ona o 12,2% niższa, w kolejnym roku o 17,9%, w 1995 r. o 20,1%, natomiast w 1996 r. o ok. 21,5% niższa od poziomu z 1989 r. Omawiana dynamika szczególnie ostatnio wydaje się być mniej korzystna w przypadku analizowanego województwa niż w skali ogólnopolskiej (zob. tab. 1).

Tabela 1

Dynamika liczby pracujących w województwie łódzkim i w Polsce w latach 1990–1996,
rok 1989 = 100
Stan na 31 grudnia

Dynamika pracujących	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Województwo łódzkie	92,4	89,0	78,7	87,9	82,1	79,9	78,5
Polska	92,1	88,1	85,7	84,9	85,2	85,4	88,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Rocznika statystycznego*, wydania za lata 1990–1996, GUS, Warszawa oraz *Informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie łódzkim*, grudzień, wydania za lata 1990–1996, US, Łódź.

Wpłynęło to negatywnie na sytuację na łódzkim rynku pracy. Od stycznia 1990 r. notuje się zjawisko bezrobocia, które w pewnym stopniu jest związane z łódzką monokulturą przemysłową. Począwszy od tegoż roku rynek pracy z rynku pracobiorcy przekształcił się w rynek pracodawcy. Skutkiem regresu, jaki dotknął gospodarkę województwa łódzkiego, był dynamiczny wzrost liczby bezrobotnych, najszybszy w 1990 r. W końcu tegoż roku było czterokrotnie więcej bezrobotnych niż po pierwszym jego kwartale. Liczba zarejestrowanych osób poszukujących pracy wyniosła 47,6 tys., a stopa bezrobocia 8,5%. Przez dwa kolejne lata liczba bezrobotnych prawie się podwoiła, w 1993 r. wzrosła nieznacznie, a od 1994 r. zaczęła maleć. W 1996 r. ukształtowała się na poziomie ok. 78 tys. i była niższa o 13,2% od roku poprzedniego. Stopa bezrobocia rejestrowanego w 1996 r. w województwie wyniosła zaś 16,1%. Dlatego też należy nadal uelastycznić system instytucji pośrednictwa pracy¹¹. Poza tym niezbędny jest interwencjonizm państwa w obrębie rynku pracy nie tylko za pomocą wąsko rozumianej polityki rynku pracy, ale również poprzez aktywną politykę zatrudnienia, zintegrowaną z całokształtem polityki społeczno-gospodarczej¹².

Kompleksowa polityka zatrudnienia ma na ogół charakter długookresowy. Oddziałuje ona na agregatowy popyt i podaż siły roboczej za pomocą instrumentów finansowo-podatkowych. Jej zadaniem jest poszukiwanie

¹¹ Szerzej zob. na ten temat: Z. Kaźmierczak, H. Mortimer-Szymczak, *Instytucje rynku pracy w procesach adaptacyjnych*, [w:] *Harmonizacja systemu polityki gospodarczej Polski z Unią Europejską*, red. A. Łukaszewicz, Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Olympus, Warszawa 1996, s. 105–125.

¹² Zob. S. Borkowska, *Strategie rynku pracy w Polsce*, [w:] *Bezrobocie w województwie łódzkim*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1996, Folia Oeconomica, nr 140, s. 10.

metod i środków umożliwiających optymalne w danych warunkach gospodarowanie czynnikiem ludzkim i dążenie do „pełnego zatrudnienia”. Natomiast polityka rynku pracy w zasadzie nie tworzy miejsc pracy na rynku pierwotnym. Koncentruje się ona głównie na krótkookresowym dostosowywaniu struktury podaży do popytu i przeciwdziałaniu nierównowadze w określonych segmentach rynku pracy¹³. Tak więc obie te polityki winny być stosowane komplementarnie. Przy czym niektórzy ekonomiści używają tych pojęć w pewnym stopniu bliskoznacznie, traktując w nowoczesnym szerokim rozumieniu politykę zatrudnienia jako całokształt środków i działań państwa, skierowanych na maksymalizację poziomu zatrudnienia i dążenie do unikania bezrobocia lub jego zwalczanie¹⁴.

Analizując przemiany w strukturze pracujących według form zatrudnienia, zauważamy, że w 1995 r. pełnozatrudnieni stanowili 75,9%, natomiast wszyscy pracownicy najemni 81,4% ich ogółu. W omawianej strukturze istotną rolę odgrywają również pracodawcy i pracujący na własny rachunek. W 1995 r. ich udział wyniósł 17,9% w stosunku do ogółu pracujących (zob. tab. 2). Natomiast w 1996 r. stanowił on 17,3% ich ogółu.

Tabela 2

Struktura pracujących w województwie łódzkim według form zatrudnienia w latach 1990–1996 (w %)

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Zatrudnieni na podstawie stosunku pracy – pracownicy najemni	79,8	67,2	78,0	75,6	80,1	81,4	82,4
w tym: pełnozatrudnieni	72,5	62,1	73,0	70,6	74,9	75,9	76,1
niepełnozatrudnieni	7,3	5,1	5,0	5,0	5,2	5,5	6,3
Pracodawcy i pracujący na rachunek własny	18,6	32,0	21,3	23,7	19,4	17,9	17,3
w tym: w rolnictwie indywidualnym	5,9	6,1	6,0	5,4	6,0	5,7	5,8
Osoby wykonujące pracę nakładczą	0,3	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1
Agenci	1,0	0,3	0,4	0,6	0,3	0,5	0,1
Członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Rocznik statystyczny województwa łódzkiego 1997*, US, Łódź 1997, tabl. 1/50, s. 174.

¹³ Por. Z. Wiśniewski, *Polityka zatrudnienia i rynku pracy w Republice Federalnej Niemiec*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 1994, s. 29–31 oraz M. Kabaj, *Elementy programu przeciwdziałania bezrobociu*, [w:] *Polityka społeczna stan i perspektywy*, red. J. Auleytner, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, ITE, Warszawa 1995, s. 155–156.

¹⁴ Zob. A. Karpiński, *Zakres interwencji państwa we współczesnych gospodarkach rynkowych. Próba uogólnienia doświadczeń praktyki światowej*, Ossolineum, Wrocław 1992, s. 121.

Może to w pewnym stopniu świadczyć o kontynuacji procesów prywatyzacyjnych i restrukturyzacyjnych w łódzkiej gospodarce. Odbywają się one za pomocą różnych instytucji o charakterze wspomagającym omawiane przemiany. Trudno jednoznacznie określić, w jakim stopniu działania te są zamierzone, a na ile stanowią wypadkową splotu różnych zdarzeń gospodarczych. Jednakże miał miejsce wzrost roli pracujących w sektorze prywatnym w łódzkiej gospodarce. Udział tego sektora w ogólnej liczbie pracujących w województwie łódzkim zwiększył się odpowiednio z 37,4% w 1989 r. i 40,5% w 1990 r. do 58,8% w 1996 r. (zob. tab. 3).

Tabela 3

Pracujący w województwie łódzkim i w Polsce według sektorów własności w 1990 i 1996 r.
Stan na 31 grudnia

Pracujący	1990		1996	
	ogółem	w tym sektor prywatny	ogółem	w tym sektor prywatny
Województwo łódzkie				
liczba (w tys.)	486,5	196,8	402,9	236,9
struktura (w %)	100,0	40,5	100,0	58,8
Polska				
liczba (w tys.)	16 145,4	7 902,0	15 487,4	10 074,9
struktura (w %)	100,0	48,9	100,0	65,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Rocznik statystyczny pracy 1995*, GUS, Warszawa 1995, s. 23.

Natomiast udział omawianego sektora w stosunku do ogółu pracujących w sektorze przedsiębiorstw (w jednostkach gospodarczych skupiających powyżej 5 osób) zlokalizowanych na terenie samej Łodzi wyniósł w końcu grudnia 1996 r. 68,2%, w skali całego województwa zaś 68,9%¹⁵.

Wystąpiło przy tym jej zróżnicowanie w poszczególnych dziedzinach gospodarki. Udział zatrudnienia w sektorze prywatnym, w wybranych sekcjach (klasyfikacja według EKD) w sektorze przedsiębiorstw, w końcu 1996 r. przedstawiał się następująco¹⁶: w działalności produkcyjnej 67,6%, budownictwie 83,1%, transporcie, składowaniu i łączności 27,6%, handlu i naprawach 88,5%, hotelach i restauracjach, 100%, obsłudze nieruchomości i firm 89,8%. Jednocześnie wystąpił spadek udziału ogólnej liczby pracujących w sektorze publicznym. Można zauważyć, iż udział ten dla województwa łódzkiego (41,2% w 1996 r.) jest wyższy niż w przypadku odsetka pracujących w tym sektorze w Polsce – 34,9% dla 1996 r.

¹⁵ *Sytuacja społeczno-gospodarcza Łodzi za 1996 r.*, US w Łodzi, Łódź, luty 1997, s. 30 oraz „Wojewódzki Biuletyn Statystyczny” 1996, WUS w Łodzi, nr 12, s. 14.

¹⁶ *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie łódzkim*, grudzień 1995, WUS, Łódź, styczeń 1996, s. 16.

Warto również pokrótce scharakteryzować omawianą strukturę z punktu widzenia formy własności jednostek gospodarczych. I tak w 1991 r. w analizowanym województwie w spółkach Skarbu Państwa zaangażowanych było 18,3% ogółu pracujących oraz 24,3% ogółu zatrudnionych kobiet, natomiast w 1996 r. relacje te kształtowały się odpowiednio – 16,2% i 19,6%. W okresie 1991–1996 nastąpił znaczny spadek liczby i udziału zatrudnionych w sferze własności państwowych osób prawnych w stosunku do ogólnego zatrudnienia. Odsetek ten wyniósł dla 1991 r. – 41% (dla kobiet – 35,7%), a w 1996 r. – 12,4% (dla kobiet – 12,1%). Wystąpił również spadek udziału osób zaangażowanych w przedsiębiorstwach komunalnych. Przy tym odnotowano wzrost roli własności prywatnej w ogólnym zatrudnieniu. W 1991 r. wyniosła ona 21,1% (dla kobiet – 19,8%), a w 1996 r. już osiągnęła 52,6% w stosunku do ogółu pracujących (odnośnie do zatrudnienia kobiet – 45,9%), zob. tab. 4.

Władze lokalne pragną nadal rozwijać i stymulować przeobrażenia własnościowe w gospodarce łódzkiej. Szczególnie istotne jest, aby został stworzony sprawny system wspierania małej przedsiębiorczości, spełniający trzy podstawowe funkcje¹⁷:

- 1) promocyjną (kreowanie etosu przedsiębiorczości, tworzenie sieci ośrodków doradztwa oraz inkubatorów przedsiębiorczości);
- 2) edukacyjną (system szkoleń dla podejmujących działalność gospodarczą);
- 3) legislacyjną (stworzenie stabilnej, prawnej i fiskalnej przestrzeni funkcjonowania małych firm oraz systemu wspomagania ekonomiczno-finansowego).

Ponadto zgodnie z rządowym *Programem promowania produktywnego zatrudnienia i zmniejszenia bezrobocia* zakłada się prozatrudnieniową strategię wzrostu gospodarczego. Powinna ona być oparta na następujących założeniach¹⁸:

1. Polityka ekonomiczna winna dążyć do utrzymania relatywnie wysokiego tempa wzrostu PKB (co najmniej 5% rocznie), ale jednocześnie należy wykorzystać je do kreowania zatrudnienia.
2. Wymagana jest dualna polityka gospodarcza, która z jednej strony stymulować będzie rozwój nowoczesnych dziedzin produkcji o wysokiej kapitałochłonności i wydajności, z drugiej zaś ma popierać dziedziny o dużej pracochłonności, absorbujące znaczną część zasobów pracy.
3. Modernizacja gospodarki ma za zadanie zwiększenie konkurencyjności polskich przedsiębiorstw na rynkach światowych.
4. Główna część przyrostu zasobów pracy musi znaleźć zatrudnienie w małych i średnich przedsiębiorstwach, należących do szeroko rozumianej sfery usług.

¹⁷ *Lokalna polityka rynku pracy, na przykładzie województwa łódzkiego*, red. S. Borkowska, P. Bohdziewicz, Łódź 1995, s. 295.

¹⁸ *Program promowania produktywnego zatrudnienia i zmniejszania bezrobocia*, Rada Ministrów, Warszawa, 21.11.1995, s. 7.

Tabela 4

Struktura pracujących w województwie łódzkim według form własności w latach 1991–1996 (w %)
Stan na 31 grudnia

Wyszczególnienie		1991 ^a	1992 ^a	1993 ^a	1994	1995	1996
Ogółem	o	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	k	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sektor publiczny	o	72,8	66,9	43,0	43,5	43,0	41,2
	k	74,2	68,3	48,6	49,0	49,7	48,2
w tym własność:							
skarbu państwa	o	18,3	24,8	16,8	23,2	19,6	16,2
	k	24,3	30,5	21,2	30,0	24,9	19,6
państwowych osób	o	41,0	29,4	17,9	13,0	13,8	12,4
prawnych	k	35,7	24,8	17,1	12,2	13,2	12,1
komunalna	o	12,9	12,3	8,0	7,0	9,0	11,7
	k	14,5	13,9	10,0	6,5	11,2	15,7
mieszana	o	0,6	0,4	0,3	0,3	0,6	0,9
	k	0,6	0,4	0,3	0,3	0,4	0,8
Sektor prywatny	o	27,2	33,1	57,0	56,5	57,0	58,8
	k	25,8	31,7	51,4	51,0	50,3	51,8
w tym własność:							
prywatna	o	21,1	26,7	53,1	53,8	52,0	52,6
	k	19,8	23,0	47,5	48,9	45,5	45,9
zagraniczna	o	1,5	1,8	1,9	1,6	2,7	3,4
	k	1,4	1,9	2,1	1,2	2,7	3,4
mieszana	o	4,6	4,6	2,0	1,1	2,3	2,8
	k	3,8	5,5	1,8	0,9	2,1	2,5

^a W jednostkach gospodarczych poza rolnictwem indywidualnym, angażujących powyżej 5 osób.

Objaśnienia: o – ogółem; k – kobiety.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Zatrudnienia w gospodarce narodowej*, wydania za lata 1991–1995, GUS, Warszawa.

Istotne zmiany notujemy także w trakcie analizy zatrudnienia według sekcji EKD (Europejskiej Klasyfikacji Działalności). Największy spadek liczby pracujących w latach 1993–1996 wystąpił w handlu i naprawach (o 31,5%), budownictwie (o 22,4%) oraz w przemyśle (o ponad 9%). Było to przede wszystkim skutkiem regresu, jaki dotknął te dwie ostatnie sekcje, a zwłaszcza przemysł lekki we wcześniejszym okresie. W przypadku handlu zaś wydaje się, iż spadek zatrudnienia w tej dziedzinie był zwłaszcza wynikiem nasycenia rynku tą działalnością. Natomiast wzrost zatrudnienia obserwujemy głównie w pośrednictwie finansowym (o 39%), zob. tab. 5.

Tabela 5

Pracujący według sekcji EKD w województwie łódzkim w latach 1993–1996
Stan na 31 grudnia

Wyszczególnienie	Pracujący										
	1993		1994			1995			1996		
	w tys.	udział (w %)	w tys.	udział (w %)	1993 = 100	w tys.	udział (w %)	1993 = 100	w tys.	udział (w %)	1993 = 100
Ogółem	461,6	100,0	420,7	100,0	91,1	405,1	100,0	87,8	402,9	100,0	87,3
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	27,7	6,0	25,9	6,2	93,5	23,6	5,8	85,2	24,4	6,1	88,1
Przemysł (sekcje CDE) w tym:	156,6	33,9	154,4	36,7	98,6	146,7	36,2	93,7	142,4	35,3	90,9
górnictwo i kopalnictwo	0,3	0,1	0,2	0,0	66,7	0,2	0,0	66,7	0,2	0,0	66,7
działalność produkcyjna	144,3	31,3	145,0	34,5	100,5	137,9	34,0	95,6	133,8	33,2	92,7
zaopatrywanie w energię elektrycz- ną, gaz i wodę	12,0	2,5	9,2	2,2	76,7	8,6	2,1	71,7	8,4	2,1	70,0
Budownictwo	27,7	6,0	20,5	4,9	74,0	20,0	4,9	72,2	21,5	5,3	77,6
Handel i naprawy	87,8	19,0	70,4	16,7	80,2	65,2	16,1	74,3	60,1	14,9	68,5
Transport, składowanie i łączność	25,4	5,5	22,9	5,4	90,2	21,9	5,4	86,2	21,8	5,4	85,8
Pośrednictwo finansowe	7,7	1,7	8,7	2,1	113,0	8,8	2,2	114,3	10,7	2,6	139,0
Obsługa nieruchomości i firm	25,9	5,6	23,5	5,6	90,7	22,4	5,5	86,5	24,0	6,0	92,7
Edukacja	34,8	7,5	28,5	6,8	81,9	31,0	7,7	89,1	30,7	7,6	88,2
Ochrona zdrowia i opieka socjalna	37,8	8,2	36,2	8,6	95,8	36,2	8,9	95,8	37,7	9,4	99,7
Pozostałe sekcje	30,2	6,6	29,7	9,2	98,3	29,3	7,3	97,0	29,6	7,4	98,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Rocznik statystyczny pracy 1995*, GUS, Warszawa 1995, tabl. 6(21), s. 24–25.

Z kolei w grudniu 1996 r., zgodnie z klasyfikacją EKD, najwięcej bezrobotnych pochodziło z sekcji – działalność produkcyjna (35% ich ogółu) oraz handlu i napraw (21,1%). W stosunku do roku poprzedniego zaznaczył się znaczny wzrost zarówno udziału procentowego, jak i liczby zarejestrowanych w obydwu populacjach osób poszukujących pracy.

Przechodząc do analizy trójsektorowej struktury zatrudnienia zauważamy, że wskazuje ona na kolejne przegrupowania. Przy ogólnej tendencji spadkowej liczby pracujących, największy spadek notują sektory I (rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo) i II (przemysł i budownictwo). Tak więc udział sektora rolniczego w stosunku do ogółu pracujących obniżył się z 6,4% w 1989 r. do 6% w 1996 r., natomiast udział sektora przemysłowego spadł w analogicznym okresie z 51,8% do 41,1%. Jednocześnie wystąpił wzrost liczby pracujących w sektorze III (usługowym), którego udział wzrósł z 41,8% w 1989 r. do 52,9% w 1996 r. (por. tab. 6). Tendencje te zatem odpowiadają teorii trzech sektorów w gospodarce¹⁹.

Tabela 6

Struktura pracujących według trzech sektorów gospodarki w województwie łódzkim
w latach 1989–1996 (w %)
Stan na 31 grudnia

Rok	Sektor I	Sektor II	Sektor III	Ogółem
1989	6,4	51,8	41,8	100,0
1990	6,7	48,3	45,0	100,0
1991	7,2	44,7	48,1	100,0
1992	7,8	42,6	49,5	100,0
1993	6,1	39,6	54,3	100,0
1994	6,1	41,6	52,3	100,0
1995	5,8	41,2	53,0	100,0
1996	6,0	41,1	52,9	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Pracujący w gospodarce narodowej w 1996 r.*, GUS, Warszawa 1997, s. 18–19.

Odnosić należy także pozytywne zmiany w strukturze zatrudnienia według poziomu wykształcenia, które utrzymują się od 1980 r. Znajduje to odzwierciedlenie we wzroście udziału z wykształceniem wyższym i średnim zawodowym, odpowiednio o 5% i 6,6%. Nastąpił równocześnie znaczny spadek udziału pracowników z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym, co spowodowało dalszy wzrost bezrobocia. W końcu 1992 r. udział pracowników z wykształceniem wyższym wynosił 14,8%, natomiast

¹⁹ Zob. E. Kwiatkowski, *Sytuacja na rynku pracy w województwie łódzkim w latach 1990–1994*, [w:] *Bezrobocie regionalne w Polsce, w okresie transformacji*, Łódź 1995, s. 128–129.

z wykształceniem średnim zawodowym i ogólnokształcącym 34,7% ogółu zatrudnionych (zob. tab. 7). Struktura zatrudnienia według wykształcenia jest trochę odmienna w sektorze publicznym niż w prywatnym. Po pierwsze, najliczniejszą grupę wśród pracowników pełnozatrudnionych w sektorze publicznym stanowiły w 1992 r. osoby z wykształceniem średnim (36% ogółu), natomiast w sektorze prywatnym pracownicy z wykształceniem zasadniczym zawodowym (34,9%). Po drugie, udział osób z wykształceniem podstawowym jest niższy w sektorze prywatnym niż publicznym (odpowiednio 23,6% i 26%). Z kolei notowano znacznie wyższy odsetek zatrudnionych z wykształceniem wyższym w sektorze publicznym niż w prywatnym (odpowiednio 16,8% i 8,9%). Jest to w pewnym stopniu związane z charakterem tych sektorów. Występujące zmiany jednak ogólnie świadczą o wzroście przeciętnego wykształcenia wśród pracujących i rosnącej roli inwestycji w kapitał ludzki.

Tabela 7

Struktura zatrudnienia^a w województwie łódzkim według poziomu wykształcenia
w latach 1980–1992 (w %)
Stan na 31 grudnia

Wyszczególnienie	1980	1990	1991	1992
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym z wykształceniem wyższym	9,0	13,3	14,8	14,9
średnim zawodowym	20,0	25,8	26,6	27,1
średnim ogólnokształcącym	7,0	7,9	8,1	8,1
zasadniczym zawodowym	18,3	23,1	23,1	24,5
podstawowym i niepełnym podstawowym	45,7	29,9	27,4	25,4

^a Dotyczy pracowników pełnozatrudnionych.

Źródło: Obliczono na podstawie: *Zatrudnienie i wynagrodzenia w województwie łódzkim w 1992 r.*, WUS, Łódź, lipiec 1993.

Przy czym od 1993 r. w Polsce zaniechano sporządzania spisów kadrowych w jednostkach gospodarczych, dlatego też brak jest informacji odnośnie do omawianego zagadnienia za kolejne lata. Jak wynika pośrednio z danych BAEL (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności – prowadzone w Polsce od maja 1992 r.) w ujęciu ogólnopolskim, poziom edukacji wciąż odgrywa coraz większą rolę także na łódzkim rynku pracy. Świadczyć o tym może również fakt, iż w 1996 r. spośród ogółu bezrobotnych w województwie łódzkim aż 43,8% stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym i niepełnym, a tylko 2,5% to posiadający wyższe wykształcenie. Ogólnie można stwierdzić, iż analizowane tendencje są w pewnej mierze zgodne z pożądanymi i oczekiwanymi przemianami strukturalnymi w okresie transformacji systemowej.

4. PODSUMOWANIE

Choć podjęte w tym opracowaniu zagadnienia nie wyczerpują tematu, to ukazują jednak złożoność i wielowątkowość problematyki zatrudnieniowej (szczególnie w aspekcie lokalnym). Starano się zaprezentować główne czynniki przeobrażeń zatrudnienia w województwie łódzkim. Cechy charakterystyczne owych zmian to znaczny spadek liczby pracujących w łódzkiej gospodarce oraz zmniejszenie się udziału zatrudnionych w sektorze przemysłowym z jednej strony, z drugiej zaś – zwiększenie się udziału pracujących w usługach, a także wzrost zatrudnienia w sektorze prywatnym.

Wskazano na przekształcenia zarówno o charakterze bieżącym, jak i długofalowym. Dowodzą one także, iż władza gospodarcza nie powinna uchylać się od prowadzenia świadomej polityki pełnego zatrudnienia, która minimalizowałaby skutki nadmiernych wahań na rynku pracy. Winna ona obejmować wszelkie środki i działania państwa (zarówno w aspekcie ogólnokrajowym, jak i lokalnym) w sferze regulowania popytu i podaży siły roboczej. Wymaga to zatem długookresowej i skoordynowanej prozatrudnieniowej polityki ekonomicznej.

Mirosław Zajdel

CHANGES IN THE STRUCTURE OF WORK FORCE IN THE ŁÓDŹ ADMINISTRATIVE PROVINCE

(Summary)

The systemic transformation taking place in Poland exerts a strong influence on changes in employment. The article analyzes the goals and determinants of economic restructuring and the directions of changes in the field of employment in the Łódź Province. The author presents the main factors of changes and analyzes the changes in ownership and generic structure of the work force including the changes of current and long-term nature. The characteristic features of these changes include a significant drop in the number of persons employed in the economy and a diminishing share of employees in the industrial sector accompanied by a growing share of persons employed in services, as well as a growing employment in the private sector.